

*Мр Соња Бунчић,
„Пословни биро“ СБ, Нови Сад*

Право акционара на аликутни део остатка ликвидационе масе

1. Појам и значај

Поред права на дивиденду акционар има право и на удео у остатку ликвидационе масе друштва. Ово право је бар једнако тако важно као и право на дивиденду и са њим је вишеструко повезано. Наиме, код акционарских друштава основаних на одређено време, подела остатка ликвидационе масе акционарима се може јавити и као својеврсна подела свесно неподељене добити у периоду од оснивања до ликвидације друштва. Пошто је, начелно, подела добити у рукама скупштине друштва, то акционари могу у дужем периоду одгађати ту поделу, увећавати имовину друштва и потом, при ликвидацији, извршити поделу тако увећане имовине.

Исто важи и за акционарска друштва основана на неодређено време, с тим, да у овом случају акционари, одн. скупштина акционара, слободно бирају тренутак у коме ће донети одлуку о добровољној ликвидацији друштва, што значи да се може изабрати онај тренутак који је у погледу поделе имовине за акционаре најповољнији.

Разлози за одгођену поделу добити кроз поделу остатка ликвидационе масе друштва могу бити различити, али се у пракси обично свODE на два основна. Први разлог је економске природе. Нерасподељена (задржана, резервисана) добит увећава економску снагу друштва и по правилу омогућује увећавање добити у наредним годинама. Због увећања вредности имовине друштва и успешнијег пословања тржишна вредност акција ће се, под једнаким осталим условима, повећавати.

Поред тога стално ће расти вредност имовине друштва па тиме и вредност удела акционара у остатку ликвидационе масе. На тај начин, ако акционарско друштво успешно послује, одгађање поделе годишње добити се јавља као својеврсно реинвестирање акционара у друштво. Увећање удела у остатку ликвидационе масе може бити толико да вишеструко надмашује збир годишњих неподељених дивиденди, и то представља важан мотив код акционара којима није неопходна годишња дивиденда. Међутим и акционари који не могу да чекају ликвидацију друштва не трпе негативне последице јер повећана тржишна вредност њихових акција при продаји по правилу покрива, а најчешће и надмашује, вредност неисплаћених дивиденди.

Други разлог је пореског карактера. Ако је пореско захватање при исплати остатка ликвидационе масе мање од захватања при опорезивању добити при исплати дивиденди и ако је порески третман задржане (нерасподељене) добити повољнији од пореског третмана исплаћене добити, тада порески разлози стимулативно делују на одлагање поделе добити и тиме на увећавање будућих удела акционара у остатку ликвидационе масе друштва.

Политика одгођене поделе добити се са пуном извесношћу може водити у акционарским друштвима основаним на одређено време, док се у акционарским друштвима основаним на неодређено време она најчешће јавља код друштва са малим бројем акционара (породична акционарска друштва и сл.) код којих постоји узајамно поверење чланова у погледу планиране ликвидације друштва.

Наравно, вредност остатка ликвидационе масе се само једним делом везује за политику поделе добити у акционарском друштву. Другим делом вредност тог остатка ће зависити од вредности самих улога као и од многих других разлога који су утицали на повећање вредности имовине друштва.

Само право на удео у остатку ликвидационе масе се јавља као чланско право акционара. Оно је право акционара да у тренутку ликвидације друштва, а након намирења поверилаца, захтева исплату оног дела остатка ликвидационе масе који му по основу поседовања акције, а сразмено њеној номиналној вредности, припада.

2. Два нивоа права

За разлику од права на дивиденду које се исказује у три различита нивоа¹⁾ право на удео у остатку ликвидационе масе је једноставније унутрашње структуре и јавља се у два нивоа.

Први ниво права је опште чланско право акционара на удео у остатку ликвидационе масе друштва. Ово право произлази из чланског односа и уз право на дивиденду представља најзначајније имовинско право акционара. За разлику од

1. Видети напр. наш чланак : "Три нивоа права акционара на дивиденду", Правни живот 11/2000, стр.117. и сл.

права на дивиденду које се на првом нивоу јавља као опште чланско право а на другом као право у свакој појединој пословној години у којој се исказе добит друштва, право на удео у остатку ликвидационе масе се јавља јединствено и једнократно, у тренутку ликвидације акционарског друштва. Опште право на удео у остатку ликвидационе масе и појединачни захтеви на тај удео при ликвидацији се поклапају. С обзиром да произлази из чланског односа, право на удео у остатку ликвидационе масе се може преносити само са преносом акције.

Други ниво права је облигационо потраживање акционара на исплату припадајућег дела остатка ликвидационе масе друштва. Право на удео у остатку ликвидационе масе постаје потраживање у тренутку доношења одлуке о подели преостале имовине, а након намирења поверилаца друштва и депоновања износа спорних потраживања.²⁾ Сам поступак тече тако што ликвидатор саставља завршне рачуноводствене исказе³⁾ и на основу њих предлог одлуке за поделу преостале имовине. Одлуку о подели имовине доноси орган који је донео одлуку о престанку одн. ликвидацији друштва тј. скупштина друштва код ликвидације коју врши само друштво, одн. ликвидационо веће ако ликвидацију спроводи суд. Одлуком о престанку друштва може се, међутим, предвидети да одлуку о подели имовине доноси и други орган,⁴⁾ напр. управни одбор код ликвидације коју спроводи само друштво или скупштина друштва код ликвидације коју спроводи суд.⁵⁾ Ако је за доношење одлуке о подели преостале имовине надлежна скупштина друштва па се она не састане одн. нема кворум ни после два сазива, сматра се да је предлог одлуке који је сачинио ликвидатор усвојен.⁶⁾ У сваком случају, независно од тога који је орган и на који начин донео одлуку о подели имовине, даном доношења те одлуке настаје облигационо право акционара да захтева исплату одн. измирење њему припадајућег удела у остатку ликвидационе масе.

3. Обрачун вредности удела у остатку ликвидационе масе

а) Утврђивање преостале имовине у поступку ликвидације

Подели преостале имовине приступа се тек по измирењу свих дуговања акционарског друштва, тј. по намирењу свих поверилаца акционарског друштва и депонавања износа спорних потраживања⁷⁾. Овде свакако треба нагласити да у потраживања која друштво мора измирити спадају и потраживања акционара која се односе на исплате дивиденди о којима је скупштина акционарског друштва донела одлуку у периоду пре отварања поступка ликвидације. Наиме, пошто у тренут-

2. В.: чл. 322. и чл. 323. Закона о предузећима

3. В.: чл. 321. Закона о предузећима

4. В.: став 2. члана 323. ЗОП

5. В.: Васиљевић, Коментар Закона о предузећима, Београд, 1996. г. стр. 292.

6. В.: став. 3. чл. 322. ЗОП

7. В.: став 1. члан 323 ЗОП

ку када је скупштина донела одлуку о исплати дивиденди, друштво није било у ликвидацији, тада је право акционара на исплату дивиденди постало потраживање акционара према друштву.⁸⁾

Насупрот томе, од тренутка отварања поступка ликвидације није више дозвољена подела добити, па ни онда када добит потиче из времена пре отварања поступка ликвидације. У овом случају право акционара на добит није прерасло у потраживање према акционарском друштву јер нема одлуке скупштине о подели добити пре отварања поступка ликвидације.⁹⁾

На акционаре се дели целокупна преостала имовина па и она која се раније одговарајућим уношењима везивала за одређени циљ (средства резерви, средства за задовољење неких посебних потреба напр. стамбених или сличних)¹⁰⁾. При томе се у укупну суму преостале масе не рачунају акције које се налазе у поседу друштва (сопствене акције).

Ликвидатор, односно орган надлежан за спровођење ликвидације мора завршити све текуће послове друштва, наплатити потраживања, уновчити имовину и намирити повериоце. При томе, међутим, питање могућности неновчаног намирења акционара заслужује посебну пажњу. Продаја имовине и подела новчаног износа може бити најприхватљивији начин, али не мора. Зато се у теорији указује да би обавезно уновчавање имовине у сваком конкретном случају било погрешно.¹¹⁾ Тако напр. ако се у имовини налазе акције, њихова понуда, ради продаје у већем броју, довела би до пада цена таквих акција.¹²⁾ У Закону о предузећима питање измирења права акционара на удео у остатку ликвидационе масе у натуралном облику није регулисано, али је као могућност имплицитно садржано, будући да се у ставу 1. члана 326 овог закона говори о депоновању новца и "ствари", што упућује на закључак да је могуће намирење акционара и у неновчаном облику. Ипак, овакво намирење би било могуће само под условима из чл. 135, а у вези са чл. 132 Закона о принудном поравнању стечају и ликвидацији и под претпоставком да се на тај начин не нарушава принцип једнаког третмана акционара.

б) Подела имовине - критеријуми

У погледу утврђивања мерила за поделу преостале имовине међу акционарима одлучујуће су у првом реду одредбе статута друштва. Иако су законске одредбе регулисале поделу преостале имовине, оне нису императивног карактера. То значи да статутом друштва може бити регулисано да ће целокупна вредност преостале имовине припасти неком трећем (напр. некој доброточијој установи, болници и слично) и тада ће ликвидатор поступити сходно тим одредбама.

8. В.: Арсић, Ликвидација акционарског друштва, Право теорија и пракса, 2/1998, стр.47.

9. В.: Васиљевић, оп. цит. стр. 292.

10. В.: Годин -Wilhelmi, Aktiengesetz ,3. Auflage II, Berlin, 1967.г., стр. 1417 .

11. В.: Арсић, оп. цит., стр.47.

12. В.: Зебић Милорад, Престанак и ликвидација акционарских друштава, Београд, 1935. г., стр. 217.

Статутом се могу утврдити и посебни критеријуми за поделу.¹³⁾ Може се, тако, одредити да различите класе акција могу имати различита права, како код поделе добити тако и код поделе остатка ликвидационе масе. Приоритет се може исказати на различите начине. Код приоритетних акција статутом се тако може установити приоритет при подели добити али не и при подели остатка ликвидационе масе или може бити предвиђено да један део акционара не учествује у подели остатка ликвидационе масе, па се на тај начин приоритет даје другима.

Међутим, у случају постојања одредби статута које искључују право акционара на удео у остатку ликвидационе масе, оне морају бити предвиђене већ при издавању акција и не могу се увести кроз измене и допуне статута без сагласности оних акционара које би ове одредбе директно погађале.¹⁴⁾

У случају да статут не садржи посебне одредбе о подели остатка ликвидационе масе, подела се врши међу акционарима применом законског критеријума, тј. сразмерно номиналној вредности акција.¹⁵⁾

Мора се нагласити да се у обзир узимају само номинални износи акција. Сви износи који су уплаћени преко номиналног износа (изнад пари) се не узимају у обзир. Подела остатка ликвидационе масе сразмерно номиналној вредности акција могућа је под условом да су све акције у потпуности уплаћене односно да су уплаћене у истом проценту. У том случају из преостале имовине прво се враћају износи акција које су акционари платили за основни капитал али не и износи изнад пари.¹⁶⁾ У случају да има акција којима припада првенство у погледу поделе преостале имовине (приоритетне акције) оне се морају исплатити по реду њиховог приоритета, пре других класа акција. Ликвидатор не сме, чак и кад би продаја имовине то омогућавала, вршити поделу преостале имовине пре истека рока од 30 дана од другог објављивања позива повериоцима за пријаву својих потраживања.¹⁷⁾

Ако акције нису уплаћене у потпуности, односно ако нису уплаћене у истом проценту тада се најпре, начелно, враћају номинални износи акција али не и износи изнад пари. Преостала имовина ће се након тога поделити на акционаре сразмерно номиналној вредности акција. Ако имовина није довољна за враћање номиналних износа тада сви акционари сnose губитак сразмерно номиналној вредности акција. Уколико је потребно недостајући износи се уплаћују. За лакше разумевања ових правила изнећемо један пример:

Основни капитал износи 2,000,000,00 динара, 1000 комада акција из серије А у потпуности су уплаћене, 1000 комада акција из серије Б уплаћене су 50%.

Номинална вредност једне акције (из обе серије) износи 1.000,00 динара

13. В.: Растовчан Павао, Трговачка друштва главни носиоци привреде у капитализму, Загреб, 1958. г. стр. 175.

14. В.: Godin -Wilhelmi, оп. цит. стр. 1418.

15. В.: члан 323 ЗОП.

16. Исто : Растовчан, оп. цит. стр. 175.

17. В.: члан 323 став 2 ЗОП. ; Васиљевић, оп. цит. стр. 293.

Остатак ликвидационе масе износи 300,000,00 динара

На основу ових параметара видљиво је да је губитак 1,200,000,00 динара. Укупан губитак износи 60% у односу на постојећи основни капитал.

Дакле, Б акционари имају да додатно уплате 10% од номиналних износа њихових акција да би акционари А класе акција могли добити 40% својих улога (номиналних вредности акција) и тада би свака категорија акционара изгубила 60% својих улога, одн. тачније 60% од номиналних вредности акција (због могућих уплата преко пари).

У случају да се појединачни улози не могу уплатити тада се терет неуплаћених улога сразмерно дели на остале акције.

ц) Презентација акцијске исправе

Опште право на удео у остатку ликвидационе масе произлази из акције као чланског односа. Појединачни захтеви акционара остварују се зависно од врсте, броја и номиналних износа на које гласе њихове акције. Сходно томе акционари се у поступку поделе остатка ликвидационе масе легитимишу својим акцијама и на тај начин остварују своје појединачне захтеве.

Поставља се питање да ли при исплати удела у остатку ликвидационе масе друштво, односно ликвидатор има право да захтева од акционара да му преда акцију на основу које је извршена исплата удела?

На ово питање теоријски је могуће дати три одговора.

Прво могућност је да друштво, тј. ликвидатор, има право да захтева предају акције од стране акционара и тада би по исплати удела акционару, оно постало држалац акција. Друштво би у том случају могло издати акционару одговарајућу потврду уместо акције.

Друга могућност је да друштво тј. ликвидатор од акционара захтева признаницу на којој би се констатовало да је извршено плаћање према акционару сходно критеријумима за поделу остатка ликвидационе масе а акционар и даље остају у поседу акције.

Трећа могућност је да друштво, одн. ликвидатор на самој акцији констатује да је плаћање према акционару по основу удела у остатку ликвидационе масе извршено, а акционар остаје у поседу акције.

У Закону о предузећима не постоје конкретне одредбе које би дале прецизан одговор на ово питање.

У тражењу адекватног одговора свакако се мора поћи од значаја презентације акцијске исправе у тренутку поделе остатка ликвидационе масе. Акцијска исправа је легитимација акционара за остварење његових права које он генерално црпи из акције. Због тога би се морало сматрати да је друштво овлашћено да од акционара захтева презентацију акцијске исправе. То је посебно важно код акција на доносиоца, али то право би друштво имало и код акција на име.

Међутим, уколико би се акционару по исплати удела у остатку ликвидационе масе "одузела" акцијска исправа онемогућило би му се даље остваривање њего-

вих права по основу акције. У случају накнадно пронађене имовине друштва након завршетка поступка ликвидације, акционари не би могли да остваре право учешћа у подели тако пронађене имовине. За остваривање тог права неопходна им је акцијска исправа којом би се легитимисали и поставили своје појединачне захтеве. У неким правима акционарима су акцијске исправе неопходне и за учешће на скупштини на којој се усваја, односно одобрава подела имовине и прихвата извештај ликвидатора.¹⁸⁾

Стога смо мишљења да би акционари свакако морали остати у поседу акцијских исправа а друштво би имало право да на свакој акцијској исправи по којој је извршено плаћање по основу удела у остатку ликвидационе масе то и констатује, односно право да од акционара захтева признаницу за исплаћени износ. Могућност да друштво изда потврду акционару уместо акције не би се могла прихватити. Мишљења смо да ниједна потврда не може надоместити акцију нити може бити легитимација за акционара. Он би свакако морао остати у поседу акцијске исправе ради потпуне заштите својих права која произлазе из ње.

д) Депоновање неподигнутог аликвотног дела

Право акционара на аликвотни део ликвидационе масе у целости је испуњено када му сразмерно његовим правима на основу акција које поседује, тај део буде и исплаћен. Међутим, може се десити да акционар због неких разлога тај свој припадајући део не подигне. Поставља се питање да ли му тада његово право на аликвотни део престаје.

По правилу, право акционара на аликвотни део не престаје тиме што он свој удео није подигао. Ово правило се може прихватити, али је оно у нашем законодавству временски ограничено. Законом о предузећима (чланом 326) предвиђено је да у случају када акционар не подигне свој припадајући удео у ликвидационој маси, тај износ се депонује код суда а ако је реч о стварима у јавна складишта на шест месеци. Протеком овог рока депоноване вредности (у новцу или стварима) се уступају јединици локалне самоуправе. Одлуком о подели имовине друштва или статутом друштва може бити предвиђено да у случају протекла 6 месеци од депоновања неподигнутих удела они буду дати и неким другим корисницима.¹⁹⁾

Из изложеног произлази да акционару, по нашем праву, у случају да износ свог аликвотног дела у року од 6 месеци не подигне, престаје право на аликвотни део ликвидационе масе.

18. Тако за немачко право види: Godin - Wilhelmi op.cit. 1420 стр.

19. В. Васиљевић, op.cit. 295.

4. Карактер права

Право акционара на аликвотни део у остатку ликвидационе масе друштва, како смо видели, изражава се као чланско право и као поверилачко право акционара.

Као чланско право оно је предвиђено самим законом. Међутим, норма ст. 1 чл. 323 ЗОП којом је предвиђено ово право акционара је диспозитивног карактера. Императиван је само део норме који говори да се пре поделе имовине акционарима претходно морају намирити повериоци. Статутом друштва се, како смо видели, може предвидети да се преостала имовина неће делити акционарима већ да ће припасти трећем лицу или да ће се међу акционарима делити али не према номиналној вредности акција већ на други начин.²⁰⁾ Статутом се може предвидети и да ће скупштина или други орган друштва у тренутку ликвидације одлучити о томе коме ће припасти преостала имовина друштва. Међутим, ако је право на аликвотни део у остатку ликвидационе масе друштва једном утврђено статутом или се у недостатку оваквог регулисања непосредно заснива на закону, оно је загарантовано или неотуђиво право акционара. Ово право се не би могло акционару ни одузети ни умањити променом статута, још мање одлуком скупштине или другог органа надлежног за доношење одлуке о подели имовине у ликвидационом поступку.²¹⁾ Евентуална измена статута или ускраћивање права акционара на удео у подели преостале имовине је могућа само уз сагласност свих акционара на које се то односи.

Као облигационо право, настало у тренутку доношења одлуке скупштине одн. другог надлежног органа, право на удео у остатку ликвидационе масе друштва је у сваком случају од акционара неотуђиво. Ово право акционар може остварити и тужбом при чему је тужена страна акционарско друштво које се налази у ликвидацији. По свом правном карактеру ово право је облигационо потраживање проишло из чланског односа тј. из статутом или законом утврђеног права акционара на удео у остатку ликвидационе масе, па га треба разликовати од права трећих лица као поверилаца, као и од права самих акционара на дивиденду, ако је то право већ постало облигационо потраживање.²²⁾

20. Исто тако за немачко право : Gadow, Aktiengesetz, Grosskommentar, Zweiter Band, Berlin, 1965.g. с.355

21. Упор. напр. за немачко право : Gadow , ibidem.

22. Упор. Gadow , ibidem.